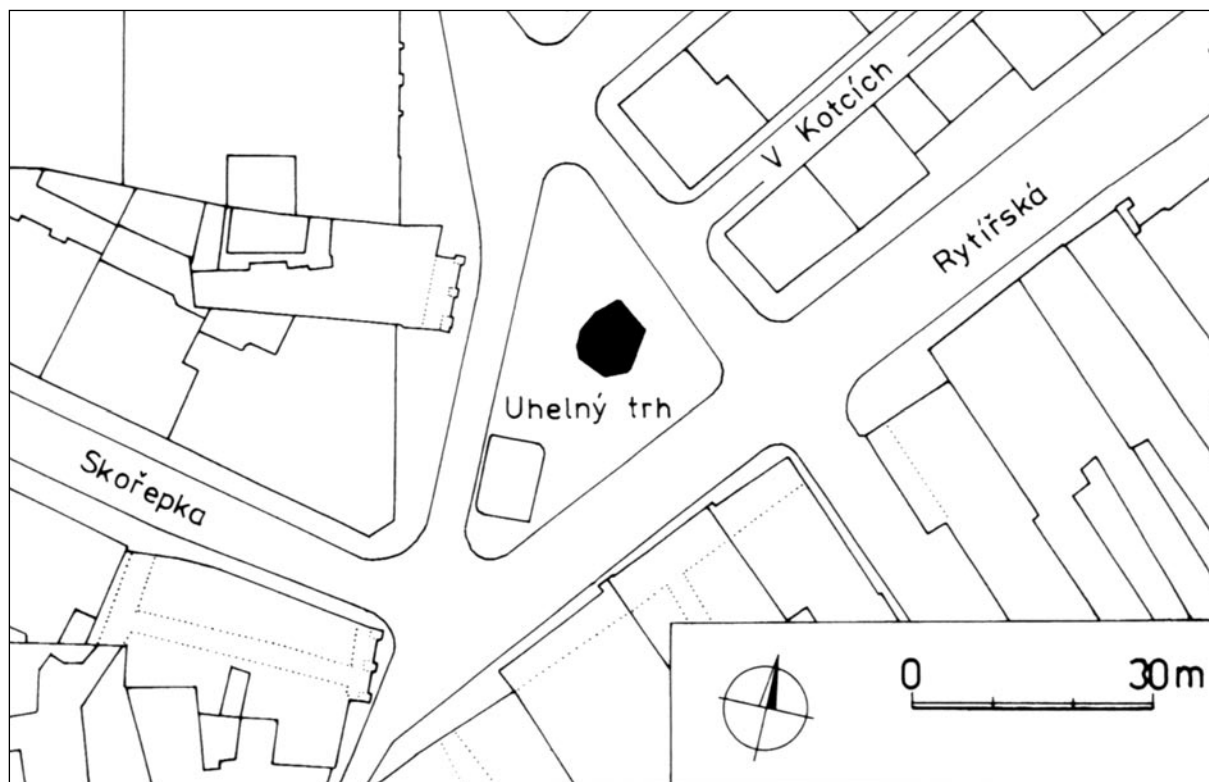

Archeologický výzkum na Uhelném trhu na Starém Městě pražském

Jan Havrda

Uhelný trh na Starém Městě pražském se nachází na západním konci Havelského města „Nova civitas circa S.Gallum“. To se v pramenech poprvé uvádí v listině krále Přemysla Otakara II. z roku 1265, nedochované ovšem v originále (*CDB V/1 ed. Šebánek - Dušková 1974, č.452, 667sq*), která klade lokaci města do doby Václava I. Většina autorů uvažuje o založení v průběhu 30tých let 13. století (*Hoffman 1980, 73*). Město, na jehož západním konci se Uhelný trh nacházel, vzniklo kolem již stávajícího kostela sv. Havla a jeho osu tvořilo tržiště dlouhé 560 m (*Líbal - Muk 1996, 67*). O osídlení před vybudováním Havelského města nejsme z písemných pramenů zpraveni, ale je pravděpodobné, že se nová lokace uskutečnila ve volném prostoru, který nebyl

OBR. 1: PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO, UHELNÝ TRH - SITUACE VÝZKUMU. VÝSEK Z POZEMKOVÉ MAPY, PLOCHA VÝZKUMU VYZNAČENA ČERNĚ. KRESBA S. MATOUŠOVÁ.

nijak intenzivně zastavěn. Patrně se zde nacházela cesta spojující Újezd sv. Martina s Petruskou čtvrtí (*Líbal - Muk - Pavlík 1966, 45*).

Blízká předlokační osada Újezd sv. Martina existovala již před rokem 1140 (*CDB I ed. Friedrich 1904, 251*). Svůj název dostala později podle kostela sv. Martina ve zdi vystavěného patrně v rozmezí let 1178 - 1187 (*Merhautová 1971, 257; Dragoun 1979, 38*). Plocha výzkumu na Uhelném trhu se nacházela 100m severovýchodně od této osady, která byla výstavbou staroměstského opevnění rozdělena na dvě části.

Uhelný trh (dříve též Zelný trh, Nový trh uhelný, Kohlmarkt) dostal své jméno podle prodeje dřevěného uhlí, který sem byl přenesen ve 14. století z Kozího náměstí. Uprostřed trhu stávala do roku 1807 kovárna s hutí na uhlí (*Lašřovka - Ledvinka 1998, 346*). Ta je poměrně přesně vyznačena na Hergetově plánu Prahy z roku 1791. Nejstarší, ovšem schematické, vyobrazení kovárny s hutí se nachází na Plánu Starého a Židovského Města pražského z roku 1650 (*Kuchař 1971*). Správce trhu se nazýval uhelný rychtář a působil zde již od 16. století (*Ruth 1904, 1065*). Po zbourání kovárny byla na jejím místě patrně na konci 30tých let 19. století zbudována velká čtvercová kašna. Ta je vyznačena na mapě stabilního katastru z roku 1841, ale ještě chybí na Langweilově modelu Prahy dokončeném pro tuto část města v roce 1831 (*Bečková - Fokt 1996, 34, 149*). V roce 1951 byla na Uhelný trh přenesena klasicistní Wimmerova kašna od Františka Xavera Lederera z roku 1797 (*Vlček a kol. 1996, 546*).

Historie lokality známá z archeologických pramenů

K nejdůležitějším archeologickým akcím v nejbližším okolí lokality patří záchranný výzkum provedený v letech 1977 - 1978 při rekonstrukci plynovodu. Trasa plynovodu probíhala Rytířskou ulicí, dále Uhelným trhem (cca 12m JZ od centrální části plochy výzkumu), Skořepkou a Bartolomějskou ulicí. Přímo na Uhelném trhu byly ve výkopu realizovány dvě sondy (sonda A: 7,2 x 0,8m a sonda B: 9 x 0,8m). Třetí (sonda C o rozměrech 10,8 x 0,8m) byla umístěna před domem čp. 528/I při východním konci Rytířské ulice (*Dragoun 1982, 113*). Nejstarší sídlištní vrstva byla porušena různými zahloubenými objekty (jámy, ohniště, kúlové jamky) a ty byly překryty mladší vrstvou sídlištního charakteru. Tento horizont autor připisuje újezdu sv. Martina. Vrstvy stratigraficky mladší jsou spjaty s úpravou komunikace nebo veřejného prostranství a obsahovaly nepočetné nálezy datovatelné do 13. století (*Dragoun 1982, 148*).

V roce 1994 byl proveden ve východní části dvora domu čp. 359/I v ulici Na Perštýně na ploše 150m² plošný výzkum. Zde byl nejstarší sídlištní horizont, datovaný do 2. poloviny 12. století, reprezentovaný především nevysokým souvrstvím (192,50 - 192,90 m n. m.), kúlovými jamami a jamkami a mělce zahloubenými ohništi. Následujících 150cm nárůstů terénu je výsledkem sídlištní aktivity 13. a 14. století (*Dragoun 1995, 239*).

Raně středověké souvrství (v intervalech 192,20 - 193,00 m n. m.) nasedající na geologické podloží do něhož se zahlubovalo několik kúlových jamek a jedno ohniště bylo dokumentováno při sledování nově podsklepovaných prostor na severním dvoře školy na Uhelném trhu čp. 425/I (*Dragoun 1995b, 244*).

Při úpravách v kostele sv. Martina ve zdi byly kromě poznatků týkajících se stavebního vývoje svatyně získány informace o osídlení před výstavbou chrámu (tj. před r. 1187). To reprezentovala 0,2m vysoká kulturní vrstva uložená na podloží na kótě 192,82m n. m., která obsahovala keramiku s archaicky zduřelým okrajem (*Dragoun 1981, 163 - 164 a 1979, 39*).

Poslední z významnějších archeologických akcí v nejbližším okolí Uhelného trhu proběhla při rekonstrukci inženýrských sítí v severní části Perlové ulice a v místě jejího vyústění na Uhelný trh. Nejstarší sídlištní horizont, který obsahoval keramiku 12. - 1. poloviny 13. století,

byl překryt v prostoru dnešního na Uhelného trhu valounovým dlážděním. I souvrství nad ním obsahovalo pouze středověkou keramiku. V Perlové ulici bylo zaznamenáno torzo pravěké jámy s rozměrnými zlomky patrně únětické keramiky (Dragoun 1988, 191).

Lokalizace a okolnosti výzkumu

Záchranný archeologický výzkum byl realizován přibližně uprostřed náměstí, v místě dnešní kašny (obr.1). Akce, která probíhala v dubnu 1998, byla vyvolána stavbou nasávacího objektu pro Kolektor Centrum I. Po jeho dokončení sem byla instalována Wimmerova kašna. Výzkum prováděli pracovníci archeologického úseku PÚPP. V sondě (obr. 2) bylo možné vzhledem k terénní situaci nechat stavbu za archeologické asistence odtěžit recentní a subrecentní navážky. Další terény, zvláště v místech, kde stavba plánovala prohloubení stavební jámy až na úroveň podloží, již byly rozebírány archeologicky po přirozených vrstvách.

Přírodní poměry

Horniny skalního podkladu jsou překryty písčitymi šterky až šterkovitými písky mladopleistocénní akumulace Vltavy stupeň VIIa (číslování Záruba - Bucha - Ložek 1977, upraveno Hrdlička 1994, 175). Povrch terasového stupně byl zaznamenán na niveletě 192,55.

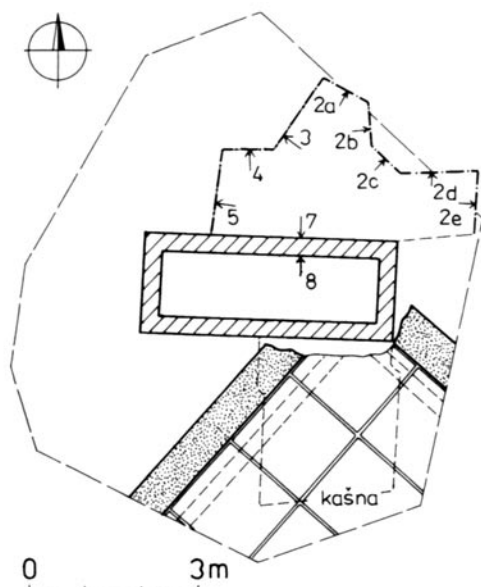
Pleistocénní akumulace VIIa je překryta ulehlými slídnatými hnědými, místy až okrově hnědými hlinitopísčitymi holocénními sedimenty (vrstva 62) jejichž maximální zjištěná mocnost činila pouze 0,3 m s výškou povrchu 192,77 - 192,90.

Geomorfologická situace před zásahy člověka byla poměrně jednoduchá. Terén zde tvořil neznatelně zvlněnou rovinu. Maximální výška povrchu holocénních hlín, které překrývaly údolní terasu VIIa byla dokumentována na kótě 192,90. Tato výška odpovídá niveletám

povrchů podloží zjištěným při starších archeologických výzkumech v nejbližším okolí. Dnes už je terén tak nivelizován, že původní povrch podloží je skryt pod 1,8 - 2 m mocným antropogenním nadložím.

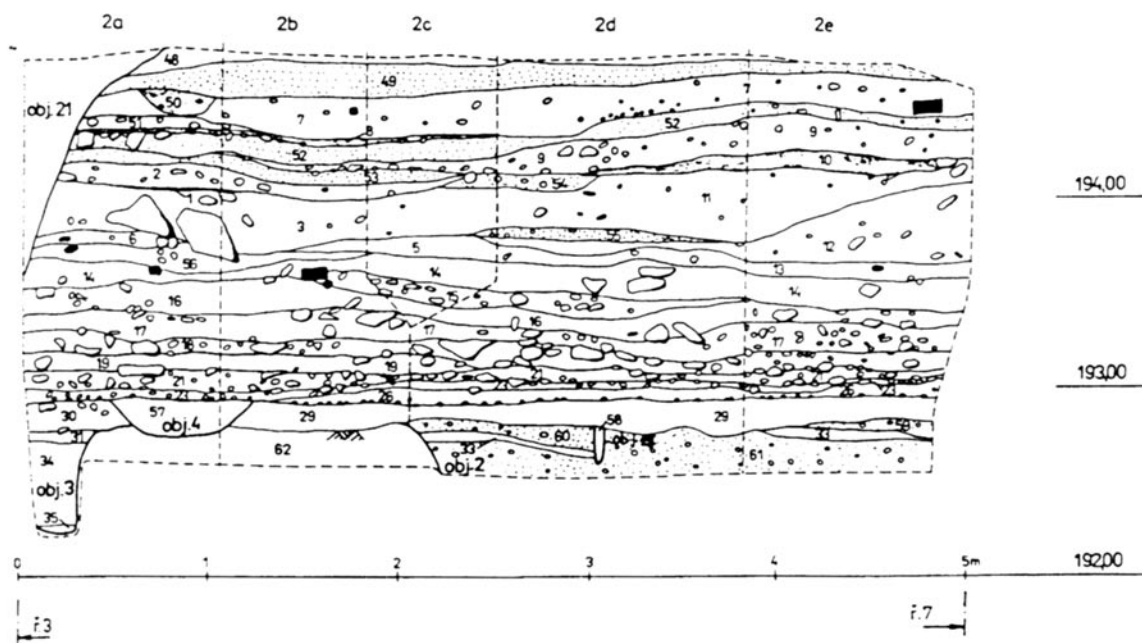
Pro období bez výraznější aktivity člověka, byly porostem vyplňujícím ploché říční údolí listnaté lesy. Podle rekonstrukční mapy přirozené vegetace se zde nacházela asociace lipových doubrav, která dále směrem k severu a západu přecházela do doubrav jilmových. Tato přirozená vegetace byla později nahrazena náhradní vegetací antropogenně využívaných ploch (Moravec - Neuhasl a kol. 1991, 31).

Palynologická analýza z nejstarších zjištěných antropogenních zásahů (z výplně zahloubených objektů z 2. pol. 12. stol.) nepřinesla žádné výsledky. Zajímavé informace byly získány až ze vzorku z „komunikačního souvrství“ - z materiálu, kterým byly zanešeny plochy dlažeb vzniklých při a po lokaci Havelského

OBR. 2. PRAHA L - STARÉ MĚSTO, UHELNÝ TRH - SITUACE SONDY. ČERCHOVANĚ VYZNAČENY DOKUMENTOVANÉ ŘEZY, ŠRAFOVANĚ - TECHNOLOGICKÁ JÍMKA PRO WIMMEROVU KAŠNU, KTERÁ PORUŠILA STARŠÍ KAŠNU. KRESBA S. MATOUŠOVÁ.

města. Prostranství bylo v důsledku stálého nanášení špíny a nečistot v 2. pol. 13. stol. - poč. 14. stol. několikanásobně předlážděno. Dle pylové analýzy se zde v tomto období nacházela vegetace typická pro sešlapávané a eutrofizované (živinami bohaté) městské plochy (cf. Pokorný P. v tomto sborníku).

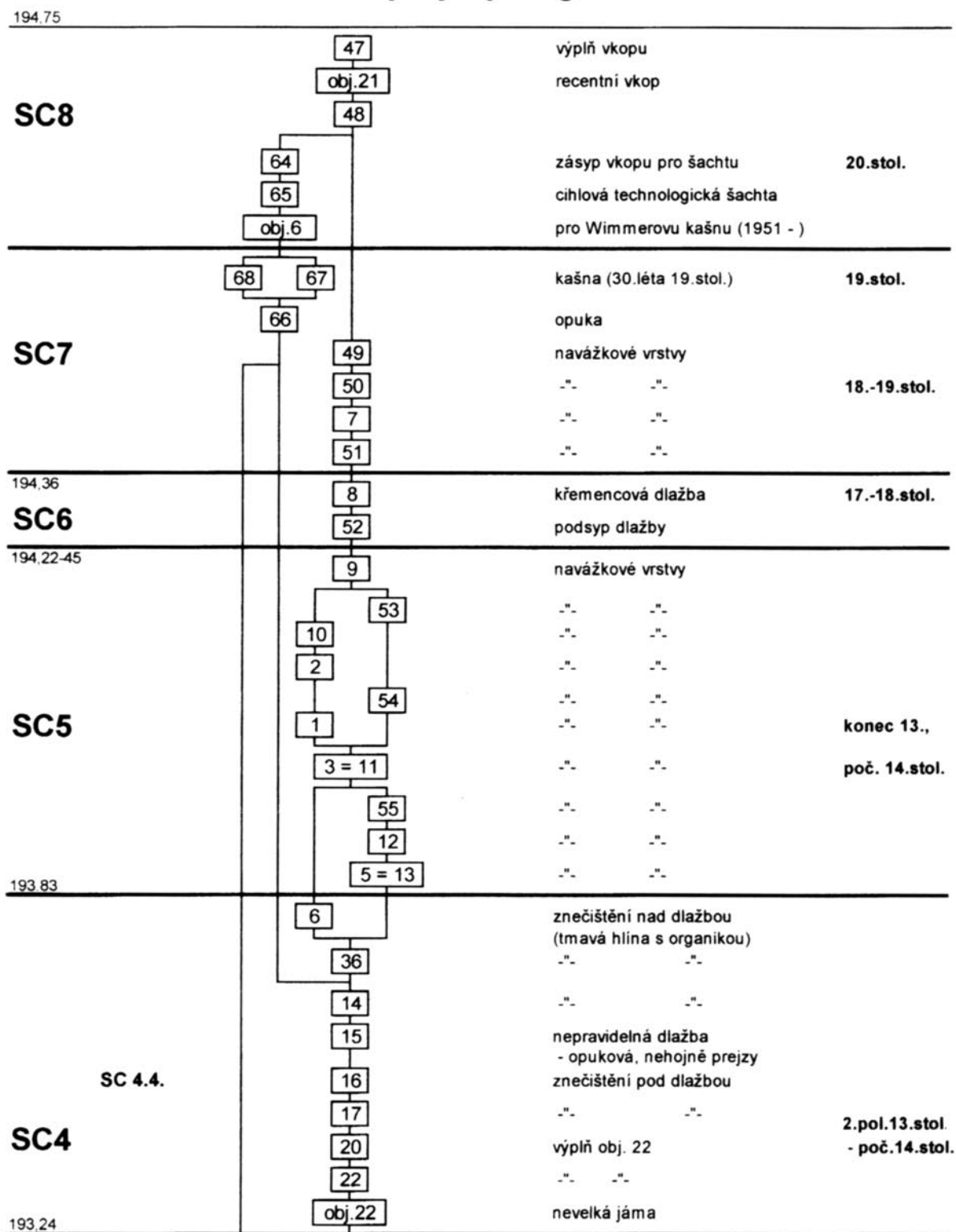
OBR. 3: PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO, UHELNÝ TRH. ŘEZ 2 (2A, 2B, 2C, 2D, 2E). KRESBA J. HLAVATÝ.

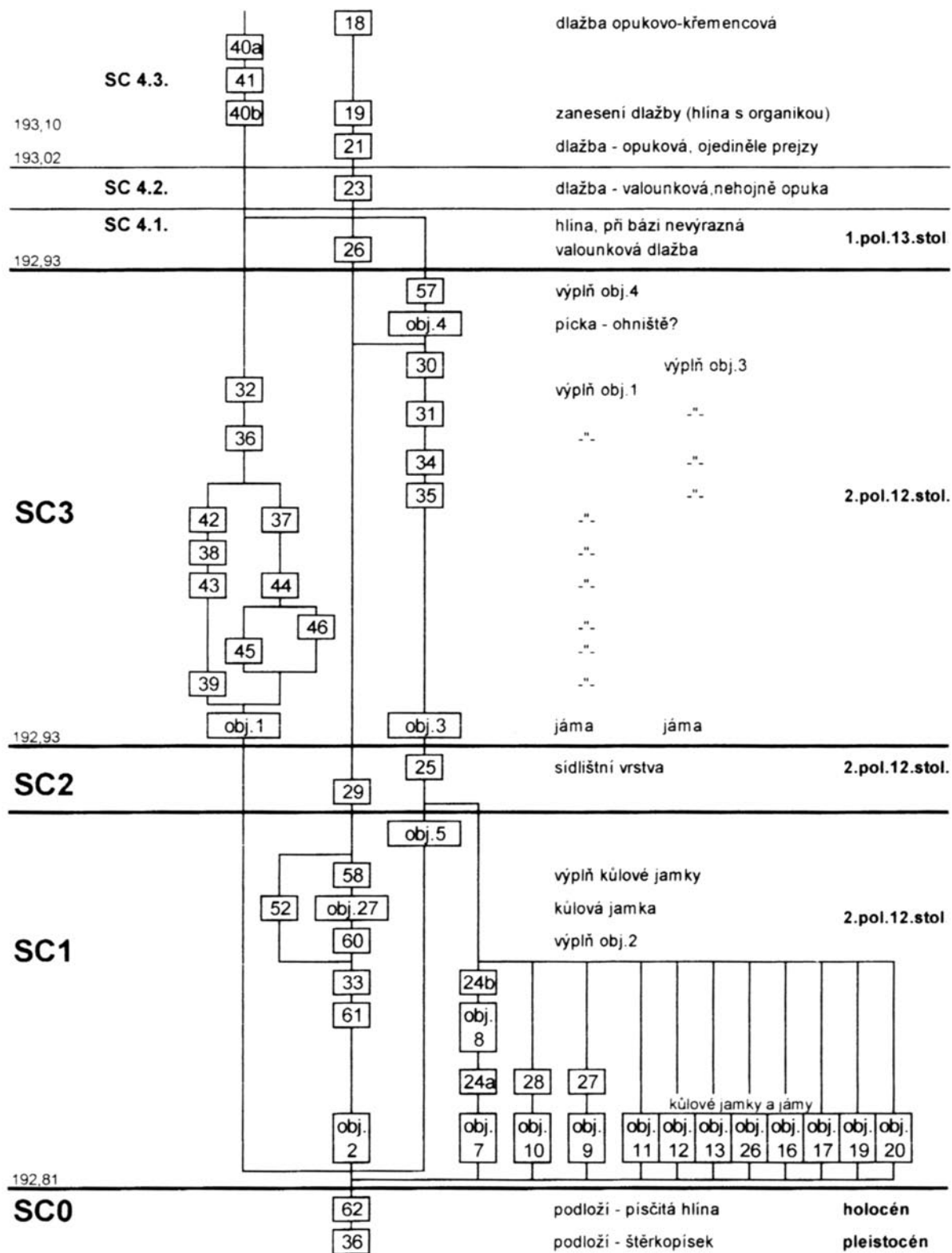
POPIS VRSTEV: 1) MRAMOROVANÁ HETEROGENNÍ HLÍNA AŽ PÍSEK, 2) NAZELENALÁ SILNĚ PÍSCITÁ HLÍNA, 3) ŠEDÁ ZELENOOKROVĚ MRAMOROVANÁ PÍSCITÁ HLÍNA, NEHOJNĚ UHLÍKY A MALTA, 4) DTTO VR. 6, 5) DTTO VR. 3, 6) HNĚDÁ HLÍNA S PODÍLEM ORGANIKY, OPROTI VR. 14 PÍSCITĚJŠÍ, MĚNĚ ULEHLÁ, ÚLOMEK CIHLY, 7) ŠEDÁ HETEROGENNÍ PÍSCITÁ HLÍNA, PŘI BÁZI PÍSEK, ULEHLÁ, ČETNÉ DROBNÉ VALOUNKY, MALTA, CIHLA, 8) KŘEMENCOVÁ DLAŽBA V ŽLUTÉM HRUBOZRNNÉM PÍSKU, NA JEJÍM POVRCHU VRSTVIČKA ŠEDÉ HLÍNY, 9) NAŽLOUTLE ŠEDÁ HETEROGENNÍ PÍSCITÁ HLÍNA S PŘÍMĚSÍ HRUBOZRNNÉHO PÍSKU, VALOUNKŮ, KŘEMENCŮ, OPUKY, 10) ČERNÁ AŽ REZAVĚ MRAMOROVANÁ MĚKKÁ HLÍNA, ČETNÉ UHLÍKY, NEHOJNĚ STRUSKA, OPUKA, 11) ŠEDÁ AŽ NAZELENALÉ ŠEDÁ PÍSCITÁ HLÍNA, ČETNÝ DROBNĚJŠÍ KAMENY, NEHOJNĚ MALTA, PREJZ, 12) HETEROGENNÍ ŠEDOZELENÁ PÍSCITÁ HLÍNA S POLOHAMÍ ŠEDÉ HLÍNY A HNĚDÉHO PÍSKU, PŘÍMĚS MALTY A KAMENŮ, 13) ZELENĚ MRAMOROVANÁ ŠEDÁ HLÍNA, NEHOJNĚ HROUDY MALTY A VĚTŠÍCH KAMENŮ - OPUKY, 14) TMAVĚ HNĚDÁ HLÍNA S VÝRAZNÝM PODÍLEM ORGANIKY (DŘÍVKA), NEHOJNĚ DROBNÉ VALOUNKY, OJEDINĚLE VĚTŠÍ KAMENY OPUKY (O VEL AŽ 20CM), 15) NEPRAVIDELNÁ DLAŽBA OPUKOVÁ, OJEDINĚLE KŘEMENEC, NA POVRCHU NEHOJNĚ DŘÍVKA, PREJZY, OPUKA (KAMENY V HLÍNĚ VRSTVY 16), 16) OPROTI VR.14 MĚNĚ MAZLAVÁ, NEHOJNĚ OPRACOVANÉ KOSTI, 17) DTTO VR.14 MÍSTY S OPUKOVÝMI VALOUNY, 18) OPUKOVĚ-KŘEMENCOVÁ DLAŽBA, OJEDINĚLE VALOUN, BŘIDLICE; KAMENY PŘEVÁŽNĚ HORIZONTÁLNĚ ULOŽENY, PRŮMĚRNÁ VELIKOST KAMENŮ 8-15CM (KAMENY ULOŽENY V MATERIÁLU VRSTVY 19), 19) OPROTI VR. 16 VÝRAZNĚ PÍSCITĚJŠÍ, MĚNĚ ORGANIKA, 21) DLAŽBA - PŘEVÁŽNĚ OPUKOVÁ, MÍSTY S VALOUNKY, OPROTI DLAŽBĚ 18 MENŠÍ KAMENY; OJEDINĚLE STRUSKA, KOSTI, PREJZY, 23) VALOUNKOVÁ DLAŽBA, NEHOJNĚ OPUKA; PRŮMĚRNÁ VELIKOST VALOUNKŮ 4 - 8CM, 26) ULEHLÁ ZELENÁ PÍSCITÁ HLÍNA AŽ PÍSEK NEHOJNĚ S VALOUNKY; PŘI BÁZI VALOUNKOVÁ DLAŽBA (JEDNONÁSOBNÁ) - HLAVNĚ NA ŘEZU 2B, 29) ŠEDÁ HLÍNA S PŘÍMĚSÍ PÍSKU, OJEDINĚLE UHLÍKY A VALOUNKY, 30) HNĚDOŽLUTÝ AŽ NAŠEDLÝ ZAHLINĚNÝ PÍSEK, NEHOJNĚ UHLÍKY, 31) ŠEDÁ HLÍNA S PŘÍMĚSÍ PÍSKU, UHLÍKY DO 3%, OJEDINĚLE VALOUNEK; NEULEHLÁ, SVRCHNÍ PARTIE VÝPLNĚ OBJEKTU 2, 33) HNĚDÝ HLINITÝ PÍSEK, 34) MRAMOROVANÝ HLINITÝ PÍSEK AŽ ŠTĚRK S ČETNÝMI VALOUNY A KERAMIKOU (VÝPLŇ OBJ. 2), 35) ŠEDÁ PÍSCITÁ HLÍNA - SPODNÍ PARTIE VÝPLNĚ OBJEKTU 2, 47) ZAHLINĚNÝ PÍSEK (VÝPLŇ RECENTNÍHO VKOPU), 48) ŠEDÁ SILNĚ PÍSCITÁ HLÍNA S VALOUNKY, MALTA, 49) SVĚTLE OKROVĚ HNĚDÝ PÍSEK S VALOUNKY, 50) TMAVĚ ŠEDÁ PÍSCITÁ HLÍNA S VALOUNKY, 51) SVĚTLE OKROVĚ HNĚDÝ PÍSEK S VALOUNKY I VĚTŠÍMI VALOUNY, 52) ŽLUTÝ ULEHLÝ PÍSEK, 53) NAREZLÝ HRUBOZRNNÝ PÍSEK, 54) NAREZLÝ PÍSEK; NEHOJNĚ VALOUNEK, OPUKA, STRUSKA, 55) ŽLUTÝ HRUBOZRNNÝ PÍSEK S VALOUNY, 56) OPROTI VR. 6 VÍCE VĚTŠÍCH ÚLOMKŮ DŘEV, 57) PESTRÁ PÍSCITÁ HNĚDOOKROVÁ HLÍNA S ČETNÝMI VĚTŠÍMI UHLÍKY, 58) ŠEDÝ ŠTĚRKOPÍSEK (VÝPLŇ KŮLOVKY), 59) OKROVÝ ŠTĚRKOPÍSEK - PŘEMÍSTĚNÉ PODLOŽÍ, 60) DTTO 59, 61) DTTO 59, 62) PODLOŽÍ - HNĚDÁ PÍSCITÁ HLÍNA

Popis terénní situace s komentářem

Sonda zastihla stratigrafii, jejíž charakteristika je zřetelná na příslušných vertikálních řezech se slovním popisem jednotlivých vrstev. Pro sondu byl sestaven Vývojový diagram, který graficky znázorňuje vztahy mezi jednotlivými stratigrafickými jednotkami v rámci celé sondy

Vývojový diagram

OBR. 4: VÝVOJOVÝ DIAGRAM SONDY II.

- tj. mezi všemi vrstvami, zdmi a vkopy. Následně byla stratigrafie rozdělena do určitých logických skupin (horizontů, sekvencí), označených jako stratigrafické celky (SC1 - SC8). Každý ze stratigrafických celků je časově zařazen a současně je uvedena i maximální kóta zachovalého povrchu daného celku (Havrda 1999).

Komentář k vývojovému diagramu

SC1 - nejstarší lidskou aktivitu reprezentuje jáma (obj. 2), jejíž torzo bylo odkryto ve východní části sondy. Odhalena byla pouze část její západní stěny dlouhá 1,1m , svažující se pod úhlem 50°. Minimální plošné rozměry jámy byly 1,1m x 1,6m ovšem její skutečné rozměry byly větší a zůstaly skryty za hranicemi zkoumané plochy. Jáma byla zahloubena z úrovně podložních hlín (vrstva 62), z kóty 192,81. Její výplň byla sledována až na niveletu 192,52, která představovala max. hloubku stavby, která vyvolala výzkum, a proto objekt nebyl vybrán celý. Zásyp tvořil přemístěný šterkopískový materiál podloží (vrstvy 59, 60, 61), místy s proplásky hlinitého písku (vrstva 33). Bohužel se nepodařilo získat žádné artefakty, které by ji umožnily absolutně datovat. Nálezy nedatovatelný je také mělký žlábek vyhloubený do podloží (obj. 5) v západní části sondy. Ke strategickému celku SC1 dále náleží čtyři kúlové jámy (obj. 9, 10, 11 a 12), devět drobných kúlových jamek a dvě menší, v superpozici se nacházející jámy (obj. 7 a 8) hluboké 0,63m (obr. 5).

SC2 - nejstarší sídlištní vrstvu představuje 0,07 - 0,2m mocná poloha šedé hlíny s příměsí písku a nehojně s uhlíky s povrchem na kótě 192,93 - vrstvy 29 a 25.

SC3 - nejstarší sídlištní vrstvy, byly porušeny zahloubenými objekty. Oválná jáma (obj.1) se strmými stěnami o rozměrech 2,2m x 1,2m a hloubce 0,84m (kóta dna 191,86) měla přibližně v rozích čtyři kúlové jamky o průměru 0,2m a hloubce 0,15 - 0,35m , které by svědčily o existenci nadzemní dřevěné konstrukce vybudované nad ní. Vrstva uhlíků na jejím dně (vr. 43) snad dokládá požár, který byl příčinou zániku této stavby. Zásyp jámy ve svrchní partii hlinitý, ve spodní písčité s valouny jen vzácně obsahoval další příměsi (opuku, uhlíky). Další větší zahloubený objekt (obj. 3) se nacházel západně od objektu 1, a to ve vzdálenosti pouhých 0,06m. Jednalo se o protáhlý "příkop" široký 0,5m, dlouhý min. 2,7m, hluboký max. 0,72m (kóta 192,11). Jeho dno se zvedalo směrem k severovýchodu. Zásyp byl opět ve svrchní části hlinitý, ve spodní písčité až šterkovitý. Ze stratigrafické situace nevyplývá vzájemný vztah objektu 1 a 3, ale je pravděpodobné, že v případě, že nebyly přímo současné, fungovaly v rámci jednoho nepřilíš dlouhého časového období. Po zániku objektu 3 existovalo na jeho místě výrobní zařízení z něhož se zachovalo torzo nehluboké jámy vyplněné heterogenním hlinitým zásypem s četnými kousky mazanice, uhlíků a se zlomkem barevného kovu - destrukční vrstva (obj. 4, vrstva 57).

(Stratigrafické celky SC 1, SC 2 a SC 3 představovaly „předkomunikační“ horizont, kdy zkoumaná plocha byla využita k nepřilíš intenzivnímu osídlení).

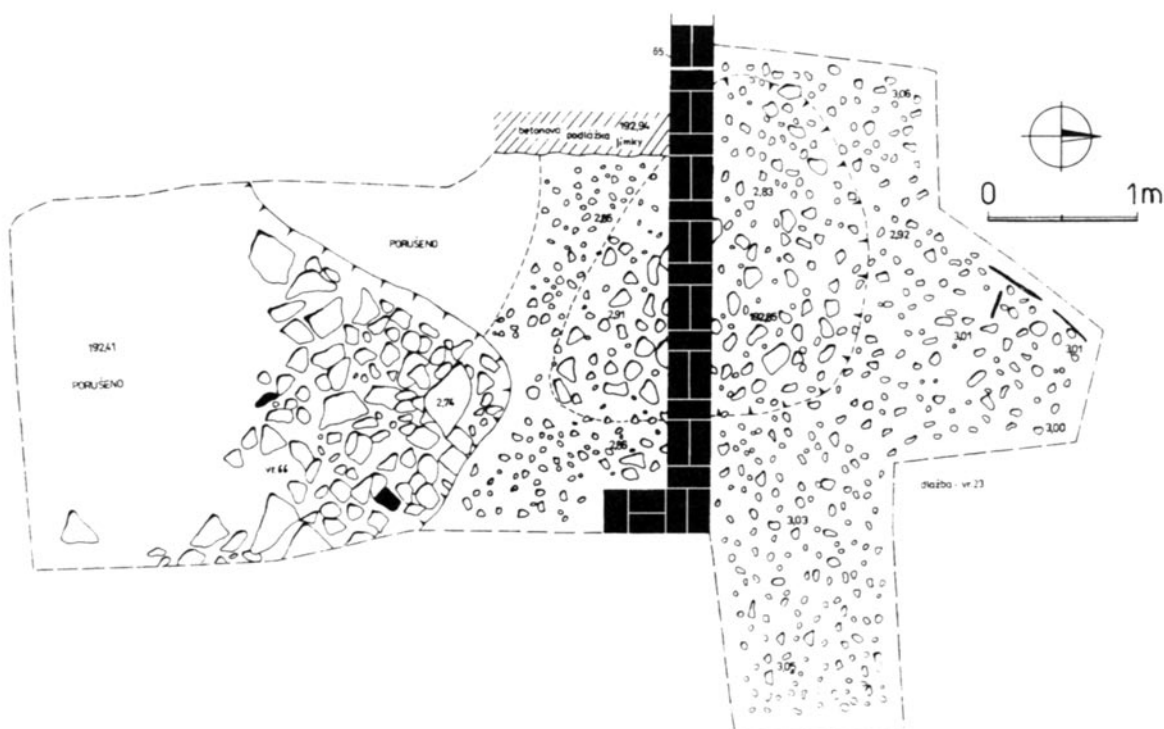
SC 4 - reprezentuje souvrství několika dlažeb, někdy rozdělených vrstvami špíny se silným podílem organiky. Nejstarší partii úprav povrchu veřejného prostranství tvoří 0,05 - 0,1m mocná poloha nazelenalé písčité hlíny. Lokálně se na její bázi zachovala jednonásobná vrstva valounkového štětu tvořená nevelkými oblázky (vr. 26); niveleta 192,93. Na tuto vrstvu byla uložena tentokrát už výraznější štětovaná poloha (vr.23, obr.6) s povrchem na kótě 193,01. Velikost valounů se pohybovala okolo 0,04 - 0,08m, nehojně se mezi nimi vyskytla opuka, ojedinele i kousky dřev. V prostoru objektu 1 došlo k sesedání terénu a proto zde bylo použito při zpevnění povrchu větších opukových kamenů. Další úprava komunikace nebo veřejného prostranství (vr. 21) byla na rozdíl od starších valounových dlažeb tvořena převážně lomovou opukou, méně valouny, ojedinele s příměsí prežů. Povrch této dlažby se pohyboval okolo nivelety

193,10. Po znečištění a zanesení opukové dlažby, (vrstvou 19 - tmavě hnědá hlína s výrazným podílem organiky), byl prostor předlážděn většími opukovými a křemencovými kameny, ojediněle byly využity i valouny, úlomky břidlice a zlomky cihel. Velikost kamenů, většinou horizontálně uložených, se pohybovaly od 0,08 do 0,15m s povrchem ve výšce 193,24, to je 1,5m pod současným povrchem náměstí. Následující hlinité souvrství se značným podílem organiky vysoké 0,6m (povrch 193,83) lze interpretovat jako postupné narůstání stratigrafie způsobené postupným znečišťováním a zanášením veřejného prostranství. V rámci tohoto souvrství došlo pouze jednou k pokusu zpevnit povrch nepravidelnou opukovou dlažbou (vr. 15).

SC 5 - jako stratigrafický celek SC 5 byly označeny vyrovnávací, na nálezy chudé vrstvy písčitých hlín a písků mocné 0,4m (od 193,83 do 194,23). Písek pocházel z podložních poloh a byl patrně získán při výstavbě domů v blízkém okolí.

SC 6 - představuje dlažbu z ne příliš pravidelných křemencových kostek (vr.8) v písčitém loži (vr.52). Její povrch je na kótě 194,35, tj. 0,4m pod dnešním povrchem náměstí.

SC 7 - po odstranění písčitých vyrovnávacích vrstev bylo odkryto severní nároží kašny. Zachyceny byly dvě na sebe kolmé zdi široké 0,65m (obr. 2). Jejich zachovaná koruna byla ve výšce 194,50 a základová spára zdí byla na niveletě 193,59. Zeď byla vybudována z nevelkých křemencových kamenů o velikosti 0,05x0,1m vzácně s opukou a valouny. Kameny jsou zality do kvalitní šedobílé malty, nehojně s uhlíky a vzácně se dřevem. Svým charakterem (složením, strukturou, pojivem) zdívo nepřipomíná středověké a spíše nepříliš staré zděné konstrukce. Terény vně zdí byly poškozeny recentními zásahy (základová spára byla pouze 1,1m pod současným terénem). Místo styku zdí - severní nároží stavby bylo v roce 1951 poškozeno vkopem pro cihlovou technologickou šachtu Wimmerovy kašny. Z předchůdce Wimmerovy kašny se zachovala mohutná pevná podlaha s povrchem na niveletě 194,26, (0,5m pod dnešní úrovní terénu), tvořená pískovcovými deskami 1,6x1,6x0,245m. Rovnoběžně s obvodovými zdmi byly vytesány žlábků široké 0,12m a hluboké 0,02m. Spáry mezi deskami byly vyplněny velmi kvalitní

extrémně tvrdou maltou, jemnozrnnou, bez znatelného ostřiva. Desky byly uloženy do hrubozrnného písku, který překryl 1,3m mocnou polohu lomové opuky uložené v nekvalitní písčité maltě. Nelze vyloučit, že se jedná o zbytek destrukce bývalé kovárny, která v těchto místech stála. Kašna byla čtvercová, o rozměrech 7,2 x 7,2m a její podlahu tvořilo celkem 16 zmíněných pískovcových desek.

SC 8 - vyrovnávací vrstvy (hlinité polohy se střídají s polohami písku) protkané recentními vkopy. K tomuto celku řadíme i cihlovou technologickou šachtu pro Wimmerovu kašnu, která sem byla přenesena v roce 1951.

Nálezy

Hlavní část nálezového souboru tvoří keramika, doprovázená zvířecími kostmi, železnými předměty, doklady zpracování kovů (struska, struskové slitky, Fe-ruda, pecní výmazy), prejzy a odřezky kůží. Méně byly zastoupeny dřevěné předměty, mazanice, barevný kov, sklo, výrobek z kamene a organické makrozbytky (pecky, škeble, kousky dřev, uhlíky). Podrobný rozbor nálezů je uveden v Nálezové zprávě (Havrda 1999).

Keramika

Nálezový soubor obsahuje 2 657 keramických zlomků. Z tohoto počtu je 403 zlomků okrajových, 498 zdobených, 222 zlomků dna a 1506 zlomků nezdobených těl nádob.

SC1

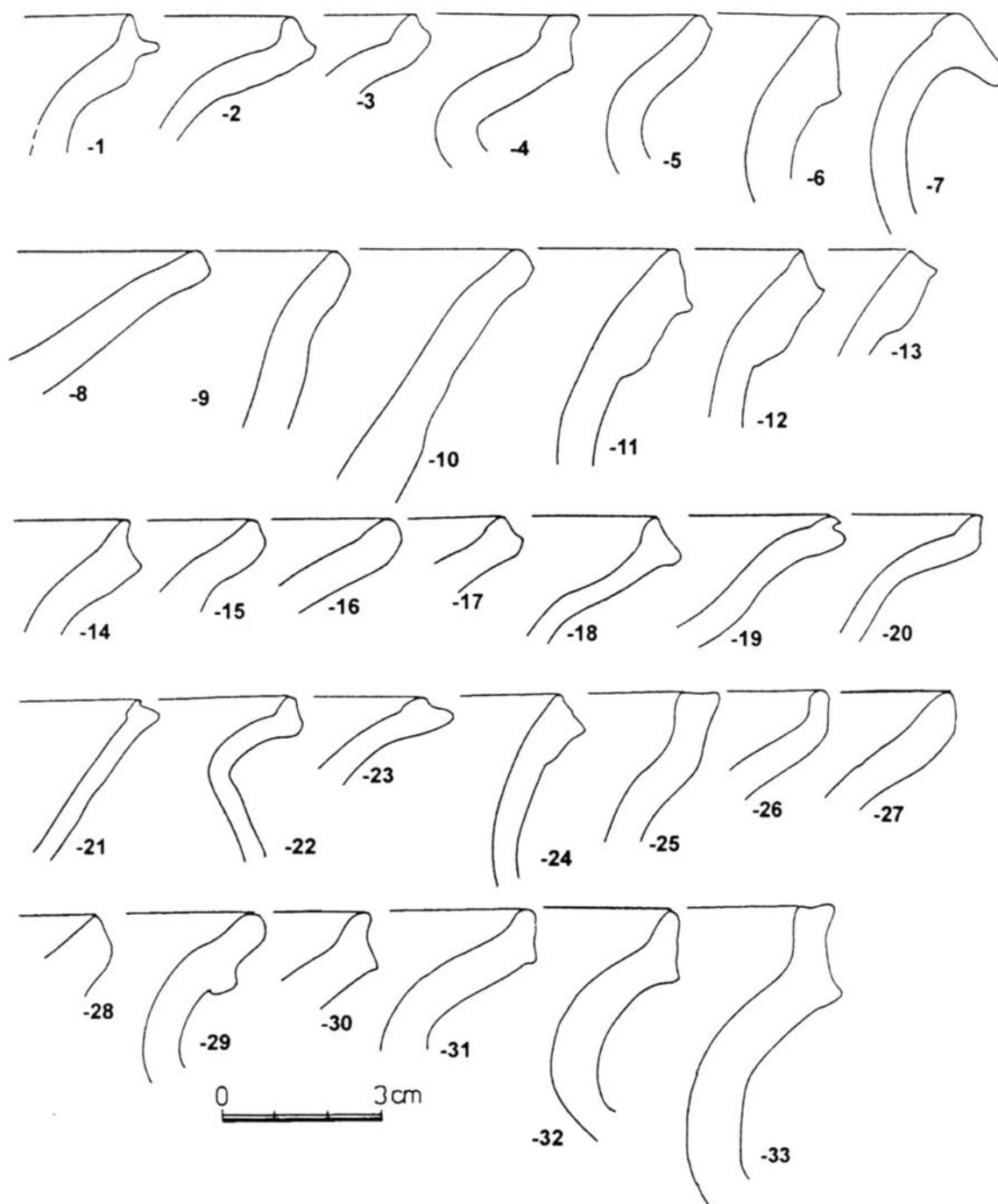
Keramika (celkem 194 střepů) z nejstarších objektů (obj. 7, 8, 9 a 10). Jedná se převážně o hnědou a šedou až světle šedou, slídnatou hruběji ostřenou hrncinu. Nehojně se jako úprava povrchu uplatňuje bílý přetah. Z výzdobných prvků jsou zastoupeny ryté rovné linie, úzké hlubší i mělké široké, ojediněle kombinované s vlnicí. V souboru byly zastoupeny "technické misky"; tuhové zásobnice, nízké misky - kahánky. Soubor obsahoval keramiku se vzhůru vytaženým okrajem, keramika s klasicky i archaicky zduřelým okrajem. Za zmínku stojí absence keramiky s kalichovitě profilovaným okrajem (obr. 7: 1 - 23).

SC2

Z nejstarší sídlištní polohy (vrstvy 29 a 25) bylo získáno kromě fragmentů kostí, zlomku strusky a dřeva celkem 140 zlomků keramiky. Nejčastěji je zastoupena keramika se vzhůru vytaženým okrajem - převážně silnostěnné nádoby s hrubozrnným ostřivem, méně zlomky tzv. technických misek z červené hrubé hrnciny a keramika se zduřelým okrajem (obr. 7: 24 - 33). Tvarově je reprezentována již klasicky zduřelým okrajem, technologicky kromě dvou okrajů však odpovídá ještě keramice s archaicky zduřelým okrajem (různé odstíny šedé, krupičkový povrch). Jeden zlomek pochází z tuhové zásobnice. Z výzdobných prvků převažují mělké širší rýhy, ojediněle vlnice. Vyjimečný je drobný zlomek dna a stěny malé nádoby - miniaturní (síla stěny 2-3mm, průměr dna 15 mm) světlešedý až červenohnědý, tvrdě vypálený, slinutý - bez makroskopicky patrného ostřiva, na vnitřní načervenalé straně patrné stopy po vytáčení, na vnějším povrchu stěny i dna světle zelená glazura.

SC3

Z objektu 1 pochází kromě fragmentů kostí, dřev, železných předmětů a strusky 741 zlomků keramiky. Zastoupení okrajů: zduřelé 34%, vzhůru vytažené 25%, technické misky 21%, jednoduché okraje hrnců a misek 17%, deriváty kalichovitých okrajů 2%. Ojediněle se vyskytl okraj miniaturní nádoby a zlomek z tuhové zásobnice. Z objektu 3 bylo vyzvednuto 879 zlomků

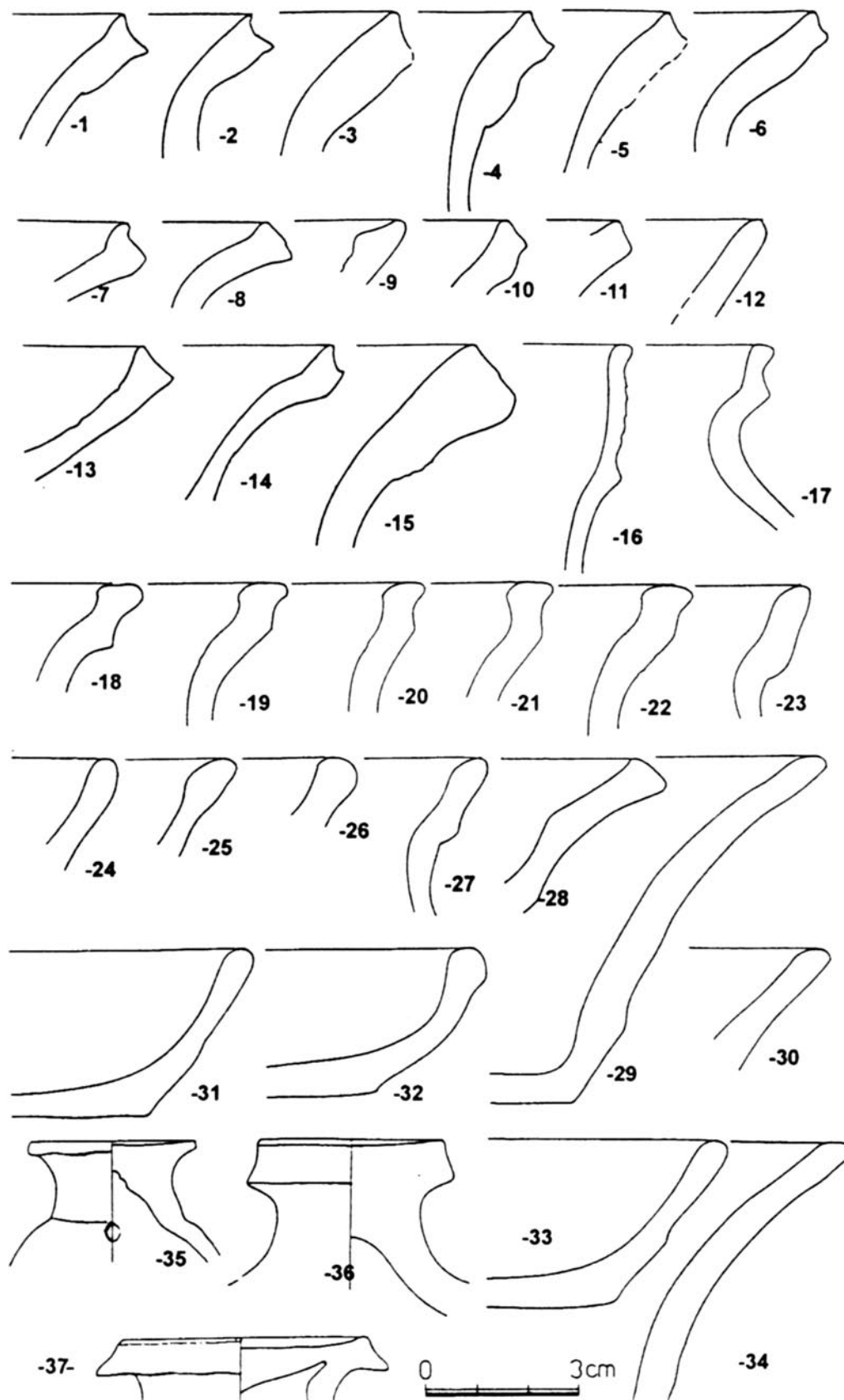

OBR. 7: PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO, UHELNÝ TRH. OKRAJE NÁDOB Z NEJSTARŠÍHO STRATIGRAFICKÉHO CELKU - SC1, OBJEKTU 7: 1-10, OBJEKTU 8: 11-23 A ZE STRATIGRAFICKÉHO CELKU SC2, VRSTVA 29: 24-33. KRESBA M. PROCHÁZKIVÁ.

keramiky. Dále byly získány zlomky kostí, Fe předmětů (podkova), kousky dřev a úlomek Fe rudy - limonitu. Zastoupení okrajů - zduřelý - 32%, technické misky - 17%, vzhůru vytažené 17%, okraje misek 4%, jedním okrajovým zlomkem byla zastoupena zásobnice, tuhová zásobnice a derivát kalichovitého okraje. V rámci zduřelých okrajů bylo možno vyčlenit 3 archaicky zduřelé a 11 které se již blíží technologicky klasicky zduřelým okrajům.

SC4

Ze stratigrafického celku - tj. dlažeb a z tmavých nánosů špíny s podílem organiky, které je překrývaly bylo získáno celkem 605 zlomků keramiky (z toho 104 okrajů nádob, 122

OBR. 7: PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO, UHELNÝ TRH. OKRAJE NÁDOB ZE STRATIGRAFICKÉHO CELKU - SC₄, VALOUNKOVÉ DLAŽBY - VRSTVA 23: 1-15 A VRSTVY 16 NAD DLAŽBOU: 16-37. KRESBA M. PROCHÁZKIVÁ.

zdobených, 79 zlomků den, 8 uch džbánů, 4 knoflíky pokliček, 1 nožička pánvičky, 1 keramická plastika a 257 nezdobených zlomků z těl nádob). Celé “komunikační souvrství” SC4 je možno rozdělit do několika podcelků:

SC4.1.

Z nejstarší úpravy povrchu bylo získáno celkem 31 zlomků keramiky. Převažovala šedá, hnědá až červenohnědá hrnčina s hrubším ostřivem. Zastoupeny byly hrnce, miska, kahánek ? a jeden zlomek pocházel z tuhové zásobnice.

SC4.2.

Z tohoto cecku pocházejí i dva úlomky skla. Z okrajů keramiky jsou zastoupeny klasicky zduřelé, vzhůru vytažené, archaicky zduřelé a jednoduché okraje misek (obr. 8: 1 - 15). Stejně jako ve vrstvě 26 zde hlavní část souboru tvořily hrnce, dále misky (1x miska s vnitřní vlnicí), kahánky, zásobnice, (1x tuhová zásobnice) a tzv. technické misky poměrně tenkostěnné z červené režné hrnčiny). Vyjimečný je v souboru zlomek ze světlé tvrdě vypálené nádoby.

SC4.3.

Jako SC4.3. jsou označeny dvě výrazné úpravy povrchu a hlinitá odpadková poloha mezi nimi. V dlažbě - vr.21 převažuje šedá až světle šedá keramika výrazněji ostřená. Zastoupeny jsou hrnce, misky, “technické misky”, silnostěnná zásobnice. Podíl světlé červeně malované keramiky tvoří 17%. Ve vrstvě 19 kromě typů známých ze starších vrstev zaznamenáváme světlý červeně malovaný džbán vytočený na rychle rotujícím kruhu. Podíl světlé červeně malované keramiky tvoří 26% (10 zlomků). V dlažbě 18 převažuje keramika různých odstínů šedé, zlomky “technických misek” (14%), světlé červeně malované keramiky (14%), jeden atypický zlomek protokameniny.

SC4.4.

Stratigrafický celek SC4.4. představuje nárůst stratigrafie, při kterém došlo k postupnému zanášení starších dlažeb a nová úprava veřejného prostranství (komunikace) již nebyla realizována. Převažuje zde světle až tmavě šedá keramika, dále světlá červeně malovaná (20%), subtilnější “technické misky” (15%). Jako starší příměs se zde objevuje klasicky zduřelý okraj. Nejmladší prvek souboru reprezentuje tenkostěnnější černý střep zdobený vývalkovitou šroubovicí. Vzácně se objevuje i velmi tvrdě vypálená keramika až protokamenina. Kromě hrnců, zásobnice, misek a kahánek se též jsou v souboru zastoupeny pokličky a džbány (obr. 8: 16 - 37). Ve vrstvě 17 byl nalezen zlomek keramické plastiky - jedná se o hlavu ženy se stylizovaným účesem, mírně natočenou doprava, v místě krku došlo k odlomení (obr. 9:13). Plastika je vyrobena ze světle šedé, místy až narůžovělé keramické hmoty, středně až méně vypálená, ostřivo nevystupuje plasticky, ale nehojně jsou patrné drobné klasty do vel. 1mm. Obličejová, svrchní a částečně i levá strana jsou pokryty tmavě zelenou glazurou. Zadní a částečně i pravou část tvoří rovné plošky bez glazury. Výška hlavičky je 25mm, průměr 17-26mm).

SC5

Z navážkových, převážně světlých hlinitopísčitých vrstev stratigrafického celku SC5 bylo získáno pouze 55 zlomků keramiky. Soubor je mírně nehomogenní (starší intruze). Šedá a hnědá slídnatá keramika s příměsí světlé červeně malované keramiky (celkem 7 zlomků). Ve dvou případech se zachovala glazura: 1. světlá jemně plavená keramika s matně zelenou glazurou na vnější straně a 2. světlá keramika se zbytky zelenohnědé glazury na vnitřní straně. Tento soubor je možno zařadit do 2. poloviny či konce 13. století s možným přesahem do počátku 14. století.

SC6

Z novověké křemencové dlažby (vr.8) byl získán pouze jeden atypický zlomek nádoby - silnostěnnější načervenalá keramika, na vnitřní straně s hnědou glazurou (17.-18. století)

SC7

Z druhého nejmladšího stratigrafického celku (vr.7) bylo získáno celkem 9 zlomků keramiky. Nehomogenní soubor, který je kromě starší příměsi tvořen světlou, jemně plavenou, tvrdě vypálenou keramikou s tmavě hnědou a hnědožlutou glazurou. Jeden zlomek připomíná berounskou keramiku.

Ostatní nálezy**Kosti zvířat**

Nálezový soubor (celkem 539 kusů, z nichž bylo možné určit 179 kusů) neobsahuje žádné výrobky z kostí či větší množství polotovarů ani prokazatelný odpad po kostářské výrobě. Pouze jedna kost nesla stopy po rozříznutí a sedm kostí mělo znatelné stopy po odseknutí, vzniklé patrně při porcování masa při jeho kuchyňském zpracování. Po provedení osteologické analýzy J. Mlíkovským je možné konstatovat: celkem bylo rozpoznáno 8 druhů savců a jeden druh ptáků a to v následujícím zastoupení - prase domácí 31,6 %, tur domácí 29,0 %, koza domácí 13,2 %, kur domácí 10,5%, pes domácí 7,9 %, jelen lesní 5,3 %, kočka domácí 2,6 %, kůň domácí 2,6 %, ovce domácí 2,6 % a ovce nebo koza domácí 2,6 %. Dále bylo v rámci vyhodnocení provedeno porovnání osteologických nálezů z nejstarších objektů a vrstev (SC1-3) a z vrstev "komunikačních" vzniklých po založení Havelského města (SC4-5). Z tohoto srovnání vyplývá, že se na lokalitě v nejstarších stratigrafických celcích (SC1-3) nejčastěji vyskytuje tur a velmi často také koza, prase je zde zastoupeno vzácně. Nalezeny nebyly kůň, ovce, pes a kočka. Tyto závěry jsou však částečně relativizovány poměrně malým množstvím determinovatelného materiálu. V "komunikačním" souvrství (SC4-5) je nejčastěji zastoupeno prase, dále tur a méně i ostatní domácí zvířata (podrobně *Mlíkovský 1998*).

Kůže

Odřezky kůže (celkem 62) se zachovaly pouze ve stratigrafickém celku SC 4, ve vrstvách s výrazným podílem organiky, které se nacházely mezi a nad jednotlivými dlažbami. Jednalo se o nepřilíživé odřezky různých tvarů, z nichž jedna polovina nesla stopy po šití. Žádný z kousků nebylo možno přímo interpretovat jako součást koženého výrobku. Šlo tedy spíše o odřezky vzniklé při vykrajování dílů z nové kůže či o kousky z úpravy opětovně používané suroviny.

Mazanice

Nalezeno bylo celkem 6 kusů. Jednalo se o drobné fragmenty červené a šedé barvy s patrnými organickými zbytky bez stop po konstrukčních prvcích.

Sklo

Mezi kameny opukové dlažby (vrstva 21 - SC 4.3.) byly nalezeny 4 zlomky dutého skla. Profilovaný úlomek (podhrdlí ?) (obr. 9: 11) a okraj lahve o průměru hrdla 25 mm z průhledného, mírně opalizujícího skla s drobnými vzduchovými bublinkami (obr. 9: 12). Z nejstarší dlaž-

by pocházejí dva atypické zlomky dutého skla z jedné nádoby, snad z její podstavy. Skelná hmota je totálně zkorodovaná, na povrchu nazelenale hnědošedá, na lomu šedá, značně zrnitá.

Dřevo

Převážně byly získány různé drobné neopracované úlomky, štěpiny, větvičky, některé i s kůrou (bříza), ohořelé i neohořelé. Z opracovaných byly zastoupeny dýžky dřevěných misek, malá prkénka a oválné až vejcovité dřevěné předměty.

Výrobky z kamene

Ve vrstvě 18 - opukovo-křemencová dlažba (SC 4.3.) byl nalezen kruhový předmět z jemnozrnného bílého pískovce o průměru 80mm, s otvorem uprostřed o průměru 23mm, tloušťka 21 - 27mm. Tento výrobek je možno interpretovat jako závaží.

Barevné kovy

Nalezeny byly pouze dva fragmenty: - měděný pásek o velikosti 60x4x1mm a měděný plíšek vytvarován do podoby polokoule o průměru 23mm a tloušťce plechu 0,4mm.

Mince

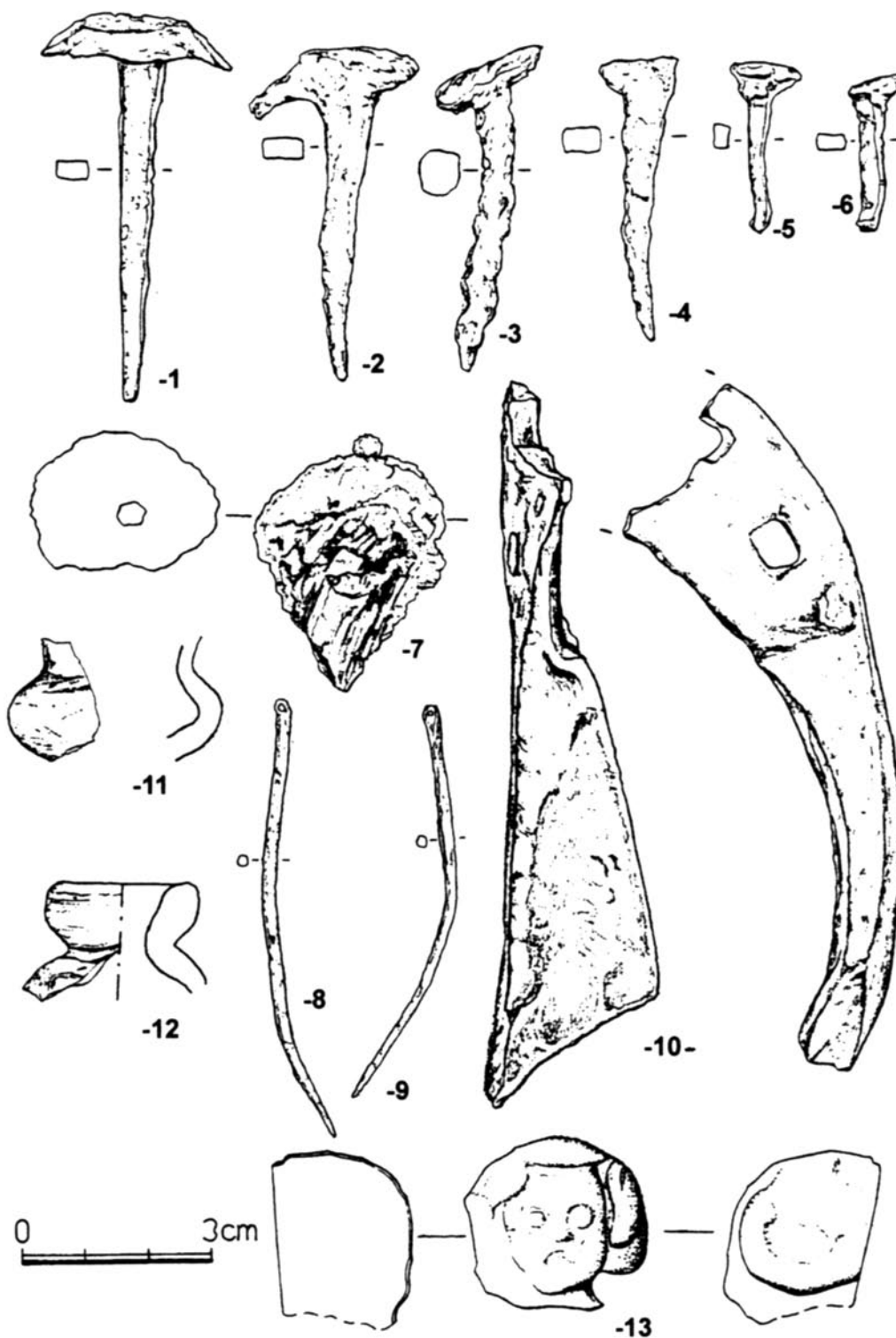
Ve vrstvě 17 byla nalezena poškozená, mírně zprohýbaná, zčernalá měděná mince o průměru 17 mm. Minci určil dr. Zd. Petráň a je uložena v depozitáři mincí archeologického oddělení PÚPP. Av: zcela zkorodován (nebo poškozen žářem?), portrét panovníka nejasný, Rv: ve věnci VOT V. Datování: dle částečně čitelného reverzu mince se jedná o drobnou měděnou minci pozdního římského císařství z období 2. pol. 4. století. Bližší určení není možné.

Železo

Při výzkumu bylo nalezeno celkem 166 železných předmětů o celkové hmotnosti 3094g. K nejčastěji zastoupeným předmětům patří hřeby a hřebíky - celkem 90 kusů. Z dalších určitelných nálezů byly zastoupeny části podkov (4 kusy), jehly (2 kusy), zlomky kování různých tvarů a držadlo nože se zbytky přinýtovaných dřevěných částí. Část železných předmětů byla za přispění organického prostředí velmi dobře uchována (časté povlaky modrého vivanitu) (obr. 9:1 - 10).

Nálezy dokládající zpracování kovů

Celkem bylo při výzkumu získáno 18,8 kg metalurgického materiálu. Z nejstaršího stratigrafického celku (SC1) byl vyzvednut pouze jeden kus neurčitelné železné strusky. Obdobný kus strusky byl nalezen i v nejstarší sídlištní vrstvě. Jediný nález Fe-rudy pocházel z jámy

OBR. 7: PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO, UHELNÝ TRH. VÝBĚR NÁLEZŮ ZE ŽELEZA: 1-10, SKLO: 11,12, KERAMICKÁ PLASTIKA: 13. KRESBA S. SVATOŠOVÁ.

- objekt 3). Tento objekt neobsahoval však žádnou strusku nebo jiný metalurgický materiál. Na rozdíl od objektu 3 objekt 1, patřící k témuž stratigrafickému celku (SC3) obsahoval mimo několika zlomků neurčitelné strusky i více než 2,5 kg strusky kovářské. Nejvíce strusky pocházelo z dlažeb a hlinitých poloh mezi dlažbami - ze stratigrafického celku SC4.

Kategorie metalurgického materiálu

(Pro kategorizaci nálezů dokládající zpracování kovů byl využit mírně upravený systém K. Nováčka jemuž také děkuji za četné konzultace, viz (Nováček 1998).

1. Makroskopicky neurčitelná struska (železná nebo z výroby barevných kovů): často sklovitá, lehká, porézní černá, šedá až červená s odstíny i do zelena, vzácně do modra (48 kusů, 2,0 kg). Nelze vyloučit, že se jedná o strusku vzniklou při výrobě a zpracování neželezných kovů. K této skupině řadím i drobné nístějové slitky - diskovité až oválné, světle šedé až černošedé, škrapovitý povrch, na bázi takřka ploché nebo vyklenuté (60x50x20mm, hmotnost 90g a necelá polovina slitku o průměru cca 50mm, výšce 25mm a hmotnosti 36g). Obdobné byly nalezeny i při výzkumech v Petřské čtvrti (Nováček 1998, 2) a v Klementinu (Havřda 1997). Bližší určení této strusky přinesou až detailní chemické a mineralogické analýzy.

2. Metalurgická struska (odpichová): jako bezpečně metalurgická struska byl určen pouze jeden zlomek kovového vzhledu, kompaktní, těžký - 0,2 kg.

3. Makroskopicky neurčitelná železná struska (kovářská nebo metalurgická): (celkem 81 kusů, 4,8 kg) - často s narezlou hlinitou limonitizovanou krustou vzniklou při postdepozičních procesech. Povrch zlomků je obvykle načervenalý a namodralý, lom šedočerný porézní. Spíše se jedná o strusku kovářskou - odpad při výrobě a zpracování železného semiprojektu.

4. Kovářská struska: převážně větší zlomky (74 kusů, 11,7 kg), na povrchu často rezavá, někdy s hlinitou struskou, na lomu šedá (ojediněle červená a černá), hrubě porézní s uhlíky a místy i minerálními nečistotami. Většinou se jednalo o konkávní - vyklenuté koláčovité slitky o průměru 80-130mm a výšce 40mm.

5. Pecní výmazy: Při výzkumu byly nalezeny pouze 4 drobné zlomky z vypálených stěn z výrobních zařízení s přitavenou struskou. Nachází se vždy se struskou z kategorie 1.

6. Fe - ruda: při výzkumu byl získán jeden malý úlomek žlutého limonitu - minerálu (hydratovaný hydroxyd železitý), který je využitelný jako železná ruda. Často se nachází na povrchových výchozech různých Fe-rud.

7. Neurčitelné taveniny: Jedná se o černé velmi lehké, porézní taveniny, někdy vřetenovitého tvaru.

Po rozboru artefaktů spojených se zpracováním kovů, je možno učinit následující závěry:

1. Na lokalitě docházelo ke kovářskému zpracování železa. I když provozování této činnosti nebylo doloženo přímo výrobními objekty, množství a koncentrace typické kovářské strusky dokládá velmi pravděpodobně aktivitu kovářů v tomto prostoru, a to v období od konce 12. do začátku 14. století, tj. jak před lokací tak i po lokaci Havelského města. Archeologicky nebyla jednoznačně doložena kovářna, která zde existovala minimálně od 16. století až do počátku 19. století.

2. Hutnická výroba železa doložena nebyla. Nálezy jednoho kusu odpichové strusky a jednoho fragmentu Fe-rudy představují ve středověkých situacích běžnou a patrně mnohonásobně přemístěnou intruzi. Nejbližší větší známý výrobní areál, kde se obdobné nálezy vyskytovaly se nacházel v prostoru Betlémského náměstí, vzdáleném 200 m západním směrem (Havřda - Wallisová v tisku, Pleiner 1953, 369n).

3. Otázkou zůstává výroba a zpracování barevných kovů, která bude zodpovězena až po dalším podrobném studiu strusky (kategorie 1). Po makroskopickém popisu nešlo tuto strusku jednoznačně zařadit ke struskám železným. Případný obsah neželezných kovů by byl potvrzen

až po chemických analýzách. K této kategorii strusky patří i dva drobné nístějové slitky o prům. 5 - 6 cm.

Vyhodnocení výzkumu

Realizovaný výzkum zahustil síť dokumentačních archeologických bodů s dobře strati-fikovanými keramickými sekvencemi na terasové úrovni VIIa a potvrdil a rozšířil poznatky získané při starších akcích v tomto prostoru.

Pod současným povrchem byla odkryta cihlová technologická šachta pro Wimmerovu kašnu, která sem byla přemístěna v roce 1951. Dnes je na tomto místě znovu umístěna. Tato šachta porušila starší rozměrnou kašnu (7,2 x 7,2m) jejíž dno bylo tvořeno velkými pískovcovými deskami o velikosti 1,6x1,6x0,2m. Tato předchůdkyně Wimmerovy kašny zde byla zbudována někdy v 30tých letech 19. století a je již přesně vyznačena na mapě stabilního katastru z roku 1841. (Chybí na Langweilově modelu Prahy 1831, *Bečková - Fokt 1996, 34, 149*). Kašna byla vybudována přibližně v místech, kde původně stála uhelná huť a kovárna, zbouraná v roce 1807 (*Lašřovka - Ledvinka 1998, 346*). O podobě kovárny výzkum nepřinesl žádné informace, je ale pravděpodobné, že opukový fundament starší kašny tvořil materiál z její destrukce. Na kótě 194,36 (0,4m pod povrchem) se nacházela křemencová dlažba datovatelná na základě nepočteného souboru keramiky do 17.-18. století. Pod ní se objevilo 0,5m mocné souvrství písčitých hlín prokládaných polohami písku s keramikou 2. poloviny 13. až počátku 14. století. Následující horizont vysoký 0,9m je možno spojit se vznikem a různě intenzivním udržováním povrchu veřejného prostranství nově vzniklého Havelského města. Nejstarší valounkové štětování (ne příliš výrazné) se nacházelo na kótě 192,93 a o 0,1m výše bylo další valounkové štětování ojedinele i s opukou. Tyto dvě úpravy, mezi kterými byla vrstva mírně nazelenalé písčité hlíny, je možno na základě nepočteného keramického souboru datovat do 1. poloviny 13. století. Určitou dobu nedošlo k dalšímu zanášení dlažby. Svrchní část tohoto „komunikačního souvrství“ (šedočerná hlína s výrazným podílem organiky, zvířecími kostmi, kousky dřev, drobnými uhlíky, odřezky kůží) obsahovala keramiku 2. poloviny 13.století až počátku 14.století (světlá červeně malovaná - 20% ze souboru doprovázená keramikou se vzhůru vytaženým okrajem, „technickými miskami“ ojedinele pokličky, pánvička, zásobnice. K unikátnějším nálezům patří torzo keramické plastiky - hlava ženy se stylizovaným účesem se zelenou glazurou. Z komunikačního souvrství pochází drobná mince datovatelné do pozdního římského císařství - 2. pol. 4. století (určil dr. Zd. Petráň). K dalším nálezům patří několik zlomků dutého skla, podkovy, železné jehly, množství hřebíků, střenka nože, části dřevěných předmětů a kousky kůže se stopami šití. Získána byla také nepočtená kolekce kovářské strusky a strusky, která snad vznikla při výrobě barevných kovů.

Starší „předkomunikační“ horizont (starší než lokace Havelského města) je reprezentován sídlištní vrstvou (šedá hlína s příměsí písku a nehojně s drobnými uhlíky mocná 0,15m). Tato vrstva je porušena několika nevelkými zahluobenými objekty. U jednoho z nich se zachovaly ve všech čtyřech rozích kúlové jamky, indikující dřevěnou konstrukcí zbudovanou nad ní. Jáma měla přibližně oválný tvar o rozměrech 2,2m x 1,2m. Nejstarší sídlištní vrstva překryla množství objektů zahluobených do podloží (kúlové jamky a jámy a další menší funkčně neinterpretovatelné objekty). Keramika z jednotlivých složek staršího horizontu se navzájem výrazně neliší technologií ani profilací okrajů. Jedná se o homogenní soubory tvořené nádobami s klasicky zduřelým okrajem, ale technologicky patřící ještě k staršímu horizontu - keramice s archaicky zduřelým okrajem (*Čiháková 1984, 257, 262; Hrdlička 1993, 97*). Z hlediska relativní chronologie má diskriminační význam absence keramiky s kalichovitou profilací okraje i nej-

starších forem archaicky zduřelých okrajů a současně absence technologicky vyspělé keramiky s klasicky zduřelým okrajem - tj. s bělavým, světle šedým střepem a hladkým povrchem, s jemnými a hustými modelačními rýžkami na okraji a podhrdlí (Hrdlička 1993, 97). Snad je možné tento předlokační horizont spojit s Újezdem sv. Martina, (vzdálenost od kostela je 100m) a v rámci současného poznání pražské středověké keramiky ho zařadit do 2. poloviny 12. století. Výzkum dále potvrdil niveletu podloží známou již ze starších akcí (Dragoun 1982). Jeho povrch byl na kótě 192,81 tj. 2m pod současnou dlažbou.

Závěrem je možno konstatovat, že kromě prvních 0,4m recentních a novověkých navážkových vrstev byla celá stratigrafie tvořena středověkým souvrstvím datovatelným od poloviny 12. století do počátku 14. století. Proto je nutné zdůraznit význam sledování i poměrně mělkých výkopů v této části Starého Města.

Literatura a prameny

BEČKOVÁ, K - FOKT, M. 1996: Svědectví Langweilova modelu Prahy. Praha.

CDB I: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, ed. Friedrich, G., Praha 1904.

CDB V/1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1, ed. Šebánek, J. a Dušková, S., Praha 1974.

ČAREK, J. 1964: Dějiny Prahy. Praha.

ČIHÁKOVÁ, J. 1984: Pražská keramika 12.-13. století, *Archaeologica Pragensia* 5, 257-262.

DRAGOUN, ZD. 1979: Záchranný výzkum v kostele sv. Martina ve zdi na Starém Městě pražském, *Archaeologia Historica* 4, 33 - 40.

DRAGOUN, ZD. 1981: Praha 1 - Staré Město, Martinská ulice, *Pražský sborník historický* 13, 28, 163 - 164.

DRAGOUN, ZD. 1982: Záchranný výzkum při rekonstrukci plynovodu na Starém Městě pražském II, *Archaeologica Pragensia* 3, 99-151.

DRAGOUN, ZD. 1988: Perlová ulice, Uhelný trh in: DRAGOUN, ZD. a kolektiv, *Archeologický výzkum v Praze v letech 1983 - 1986*, *Pražský sborník historický* 21, 191.

DRAGOUN, ZD. 1995a: Na Perštýně, čp. 359/I in: DRAGOUN, ZD. a kolektiv, *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992 - 1994*, *Pražský sborník historický* 28, 239 - 240.

DRAGOUN, ZD. 1995b: Uhelný trh čp. 425/I in: DRAGOUN, ZD. a kolektiv, *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992 - 1994*, *Pražský sborník historický* 28, 244.

HAVRDA, J. 1997: Praha 1 - Staré Město, Klementinum - hospodářský dvůr, Zpráva o archeologickém výzkumu. Archiv archeologického oddělení PÚPP.

HAVRDA, J. 1999: Praha 1 - Staré Město, Uhelný trh p.č. 1122, NZ, Archiv AÚ č.j. 2965/99.

HAVRDA, J. - WALLISOVÁ, M. v tisku: Konviktská čp. 1005/I in: DRAGOUN, ZD. a kolektiv, *Archeologický výzkum v Praze v letech 1995 - 1996*, *Pražský sborník historický*.

HOFFMAN, F. 1980: Mincmistr Eberhard, *Pražský sborník historický* 12, 70 - 84.

HRDLIČKA, L. 1993: Poznámky ke chronologii pražské středověké keramiky, *Archeologické rozhledy* 45, 93-112.

HRDLIČKA, L. 1994: The Archaeological Study of the Historical Centre of Prague: 1969 - 1993 In: I. Boháčová - J. Frolík - Z. Smetánka - B. Nechvátal - L. Hrdlička 1994: Prague Castle, Vyšehrad Castle and the Prague Agglomeration. 25 Tens of Archaeological Research in Bohemia. Památky archeologické - Supplementum 1, Praha, 174-180.

HRDLIČKA, L. 1996a: Podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území Pražské památkové rezervace v měř. 1: 1000. List mapy Praha 7-1. Archiv AÚ v Praze č.j. 5511/96.

HRDLIČKA, L. 1996b: K procesu osídlování staroměstských teras. Výzkum v čp. 432/I, *Archaeologica Pragensia* 12, 163 - 184.

- KUCHAŘ, K. 1971: Plán Starého a Židovského Města pražského. Praha.
- LAŠŤOVKA, M. - LEDVINKA, V. a kol. 1998: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství, 2. díl. Praha.
- LÍBAL, D. - MUK, J. 1996: Staré Město pražské. Praha.
- LÍBAL, D. - MUK, J. - PAVLÍK, M. 1966: Raně gotické Havelské město, Pražský sborník historický 3, 44 - 55.
- MENCL, V. 1948: Praha předrománská a románská, in: Praha románská. Praha.
- MERHAUTOVÁ, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.
- MLÍKOVSKÝ, J. 1998: Kosterní nálezy ze středověké lokality Praha 1 - Uhelný trh in Havrda, J. 1999: Praha 1 - Staré Město, Uhelný trh p.č. 1122, NZ, Archiv AÚ č.j. 2965/99.
- MORAVEC, J. - NEUHASL, R. a kol. 1991: Přirozená vegetace území hlavního města Prahy a její rekonstrukční mapa. Praha.
- NOVÁČEK, K. 1998: Výroba a zpracování kovů na sídlišti u sv. Petra na Poříčí v Praze, in Bureš a kol. 1998: Předlokační sídelní komplex u kostela sv. Petra na Poříčí v Praze, Závěrečná zpráva grantového projektu GAČR 404/95/0278.
- PLEINER, R. 1953: Železářská dílna z mladší doby hradištní ve sklepení Betlémské kaple, Památky archeologické 44, 369 - 388.
- POKORNÝ, P. v tisku: Pylová analýza středověkého komunikačního horizontu z Prahy - Uhelného trhu, Archaeologica Pragensia 15.
- RUTH, F. 1904: Kronika královské Prahy a obcí sousedních III. Praha.
- VLČEK a kol. 1996: Umělecké památky Prahy, Staré Město - Josefov. Praha.
- TOMEK, W. W. 1866: Základy starého místopisu Pražského I. Praha.
- ZÁRUBA, Q. - BUCHA, V. - LOŽEK, V. 1977: Significance of the Vltava terrace system for Quarternary chronostratigraphy - Terasový systém Vltavy a jeho význam pro chronostratigrafii kvartéru. Rozpravy ČSAV, MPV 87/4. Praha.

Resumé

V roce 1998 proběhl uprostřed Uhelného trhu, v místě dnešní kašny záchranný archeologický výzkum, který byl vyvolán stavbou nasávacího objektu pro Kolektor Centrum I.

Pod současným povrchem byla odkryta cihlová technologická šachta pro Wimmerovu kašnu, která sem byla přemístěna v roce 1951. Dnes je na tomto místě znovu umístěna. Tato šachta porušila starší rozměrnou kašnu (7,2 x 7,2m) jejíž dno bylo tvořeno velkými pískovcovými deskami. Předchůdkyně Wimmerovy kašny zde byla postavena někdy v 30tých letech 19. století. Kašna byla vybudována přibližně v místech, kde původně stála uhelná huť a kovárna, zbouraná v roce 1807. O podobě kovárny výzkum nepřinesl žádné informace, je ale pravděpodobné, že opukový fundament starší kašny tvořil materiál z její destrukce. Na kótě 194,36 (0,4m pod povrchem) se nacházela křemencová dlažba ze 17.-18. století. Pod ní se objevilo 0,5m mocné souvrství písčitých hlín prokládaných polohami písku s keramikou 2. poloviny 13. až počátku 14. století. Následující horizont vysoký 0,9m je možno spojit se vznikem a různě intenzivním udržováním povrchu veřejného prostranství nově vzniklého Havelského města. Nejstarší valounkové štětování se nacházelo na kótě 192,93 a o 0,1m výše bylo další valounkové štětování ojedinele i s opukou. Tyto dvě úpravy, mezi kterými byla vrstva písčité hlíny, je možno na základě nepočetného keramického souboru datovat do 1. poloviny 13. století. Určitou dobu nedošlo k dalšímu zanášení dlažby. Svrchní část tohoto „komunikačního souvrství“ (šedočerná hlína s výrazným podílem organiky) obsahovala keramiku 2. poloviny 13. století až počátku 14. století. K unikátnějším nálezům patří torzo keramické plastiky - hlava ženy se stylizovaným účesem se zelenou glazurou. Z komunikačního souvrství pochází drobná mince datovatelné do pozdního římského císařství - 2. pol. 4. století (určil dr. Zd. Petráň). K dalším nálezům patří několik zlomků dutého skla, podkovy, železné jehly, množství hřebíků, střenka nože, části dřevěných předmětů a kousky kůže se stopami šití. Získána byla také nepočetná kolekce kovářské strusky a strusky, která snad vznikla při výrobě barevných kovů.

Starší „předkomunikační“ horizont (starší než lokace Havelského města) je reprezentován sídlištní vrstvou. Tato vrstva je porušena několika nevelkými zahloubenými objekty. U jednoho z nich se zachovaly ve všech čtyřech

rozích kůlové jamky, indikující dřevěnou konstrukcí zbudovanou nad ní. Jáma měla přibližně oválný tvar o rozměrech 2,2m x 1,2m. Nejstarší sídlištní vrstva překryla množství objektů zahloubených do podloží (kůlové jamky a jámy a další menší funkčně neinterpretovatelné objekty). Snad je možné tento předlokační horizont spojit s Újezdem sv. Martina, (vzdálenost od kostela je 100m) a v rámci současného poznání pražské středověké keramiky ho zařadit do 2. poloviny 12. století až počátku 13. století. Povrch podloží byl na kótě 192,81 tj. 2m pod současnou dlažbou.

Závěrem je možno konstatovat, že kromě prvních 0,4m recentních a novověkých navážkových vrstev byla celá stratigrafie tvořena středověkým souvrstvím datovatelným od poloviny 12. století do počátku 14. století. Proto je nutné zdůraznit význam sledování i poměrně mělkých výkopů v této části Starého Města.

J. Havrda: Archaeological Excavations at Uhelny trh in the Old Town of Prague

Rescue excavations in 1998, in the middle of the Uhelny trh square, were caused by construction works. A technological brick shaft of the Wimmer Fountain, moved here in 1951, was uncovered under the present surface. The shaft damaged a large earlier fountain (7.2 x 7.2 m) the bottom of which was formed by large sandstone blocks. This predecessor of the Wimmer fountain was built here around the 1830s, approximately in the area where smelting works and a smithy were in existence until 1807. The excavations brought no information on the smithy, but it is probable that the marl foundation of the fountain came from its destruction. At the 194.36 elevation point (0.4 m under the surface) was found a quartzite pavement from 17th-18th century. A set of layers 0.5 m thick, formed by sandy soils inter-laced by layers of sand containing pottery of the 2nd half of 13th to the early 14th century, was located 'under the pavement. The following block 0.9 m high can be connected with the surface of the public space of the newly built St. Havel's town quarter and its maintenance of a variable intensity. The earliest pebble metal was found at the 192.93 elevation point, and there was another pebble metal, with some marl, 0.1 m higher. These two adjustments, separated by a sandy layer, may be dated, according to a small ceramic assemblage, into the 1st half of 13th century. There was no further infilling of the pavement for some time. The upper part of this set of layers (grey-black soil with large amount of organic admixture) contained pottery of the 2nd half of 13th cent, up to early 14th cent. A fragment of a ceramic sculpture - green-glazed feminine head with a stylized hairdo belongs to the more important finds. A small coin dated to the Late Roman period - 2nd half of 4th cent. A.D. was also found there (determination by dr. Z. Petran). Further finds were several fragments of glass vessels, horseshoes, iron needles, a large number of nails, knife handle, fragments of wooden objects and pieces of leather with traces of sewing. A small collection of smithing slag and a slag perhaps connected with non-ferrous metallurgy was also obtained.

An earlier layer (earlier than the St. Havel's town foundation) is a settlement layer. This was cut by several smallish sunken features. In the four corners of one of the features, post holes were preserved indicating a wooden construction built above the feature. The pit had an approx. oval shape, 2.2 x 1.2 m in size. The earliest settlement layer covered a number of features sunken into the subsoil (post holes, pits and other smaller, functionally uninterpreted features). This pre-foundation horizon may perhaps be related to the Ujezd sv. Martina (St. Martin parish; the distance from the church is 100 m), dated by the Prague medieval ceramics into the 2nd half of 12th cent, up to early 13th cent. Subsoil surface was situated at the 192.81 m elevation point, that is 2 m under the present pavement.

It may be concluded that, apart from the first 0.4 m of modern and subrecent dump layers, the whole stratigraphy was formed by medieval set of layers dated from mid- 12th century to the early 14th century. The importance of recording even the relatively shallow digs and trenches in the concerned part of the Old Town of Prague is accentuated.